
Dr. Gyurkó György

ORVOSI SZEMMEL A MAGYARSÁG NÉHÁNY IDŐSZERŰ GONDJÁRÓL

A magyarság már a honfoglalás idején is kevert volt más népfajokkal. Az 1100 év alatt kunok, besenyők, szlávok, szomszédos népek és a törökök keveredtek a magyarságba. Az Osztrák-Magyar Monarchia idejének a homoganizáló szándéka folytán a szomszédos és német elemek a társadalom minden rétegében elkeveredtek.

Az Árpádkorban a magyarság benépesítette a Kárpát-medencét, Szlavóniát, Szerémséget, Karintia egy részét, de még Moldvában is voltak magyar települések. Az északi hegyekben laktak ugyan szlávok, és a Szepességbe, illetve Barcaságba telepítettek szászokat, de az országot döntő részben magyarok lakták. Az állandó háborúskodás folytán főleg a török hódoltság miatt a fogyó magyarság helyébe nyugaton az osztrákok, horvátok, északon szlovákok, északkeleten ruszinok, Erdélyben és Bánátban románok, délen szerbek, horvátok nyomultak előre a nagyszámú német, osztrák betelepülő mellett.

Az első és második világháború után az etnikai határokat messze meghaladóan szentesültek – a mi kárunkra – az államhatárok, ezzel mintegy 3,5–4 millió magyart idegen államokba adva. Az elmúlt két évszázadban nagyszámú magyar vándorolt ki Amerikába, illetve a világ minden részébe. Az emlegetett 15 millió magyar tehát az alábbiak szerint oszlik el; 1–1,5 millió szerte a világban, 3,5–4 millió a szomszéd országokban, 10 millió idehaza. Mi lesz ezek sorsa? A szerte a világban élő szórvány magyarság 2–3 generáció alatt teljesen beolvad a befogadó országba. A szomszédos országokban idegen környezetben élő szétszóródott magyarság sorsa is ugyanez. A nagyobb tömbben, illetve a határ közelében élők és egymással, valamint az anyaországgal szoros kapcsolatot tartók talán 1–2 évszázadon keresztül még megtarthatják magyarságukat. Sajnos bizonyos kivándorlás az anyaországból, illetve a szomszédos országok magyarságából még jelenleg is tart. A vendégmunkások, főleg nők külföldön történő házasságkötése, kintmaradása napjainkban is tartó folyamat. Minden kintmaradó nővel, illetve férfivel egy magyar anyát, illetve apát veszít a nemzet és még azt is hozzáteszem, hogy általában genetikailag nem a legértéktelebbeket.

Mi a helyzet a Magyarországi területén élő 10 millió lakossal, akik közül, mintegy 9 milliót számlálhatunk a szó szorosabb értelmében magyarnak. Egy év alatt 38 ezerrel, egy magyar kisváros lakosságával kevesbedik. Miből adódik ez? A születések száma 1997-ben, az előző évihez képest majd 7 ezerrel csökkent. 1996-ban 105 ezer volt. Nem akarom itt a születések etnikai megoszlását szóba hozni, mert így a kép még elkésőbb. Az átlagéletkor férfiáknál 66 év, nőknél 75 év. Ez a várható életkor messze elmarad a fejlett országok színvo-

nalától. A halálozások fele (50,7 %) szív- és keringési betegségek, negyedét (23,7 %) a daganatos elváltozások, egy másik egynegyedét gyakorisági sorrendben balesetek, mérgezések, erőszak, (7,5 %) emésztőrendszeri (7,0 %), légzőszervi (4,32 %) és egyéb (5,8 %) betegségek okozzák. A szív- és érrendszeri halálozások, különösen a középkorúak, elsősorban a férfiak korai elvesztésének oka az érlemezésedéssel járó folyamat, amely érintheti a szív, agy, végtagok, zsigerek ereit. Kétségtelen, hogy ez részben örökletesen a génekben meghatározott, de az életmóddal, táplálkozással, szakszerű kezeléssel mégis igen sokat tehetünk, amit azon országok statisztikai javulása bizonyít, ahol a megelőzést már régebben megkezdték.

A rizikótényezők eléggé ismertek. Melyek ezek? *Dohányzás.* Hazám ebben sajnos a világ élvonalában van és az évi, fejenkénti 3250 db cigarettával európai rangelső. Amíg az emberek a fő étkezések után egy-egy cigarettát elpöfékeltek, addig kimutatható ártalmat nem okozott. Nem így a mértéktelen dohányzás, amely egyértelműen kimutathatóan érrendszeri elváltozásokat, valamint daganatot, főként tüdőrákot okoz. A tüdő és a bőr rugalmas rostjainak károsítása korai öregedést, ráncos bőrt idéz elő.

Az *alkoholfüggőek* száma a világos 120 millió. Sajnos hazánk ebben is élen jár. Míg az alkoholisták becsült száma 1980-ban 220 ezer volt, ez 1995-re 1 millió fölé emelkedett. A belgyógyászati és sebészeti betegek 25–50 %-a alkoholista. A közúti balesetek felében, a gyilkosságok legalább felében, az öngyilkosságok egyharmadában szerepe van az alkoholnak is.

Az alkoholfüggőség 1–2 évtized alatt az illetőt testileg és lelkileg teljesen tönkreteszi, és minden szervrendszere visszavonhatatlanul károsodik. Kiemelném a szív- és érrendszeri betegségeket, a daganatokra való hajlamosságot és az impotenciát. A betegségek, munkahelyi mulasztások, a családi élet felbomlása, ittas vezetés miatt eljárás stb. teljesen szétzilálja a függő személy életét. Igen nagy szerepe van a magyar ember korai halálzásában.

Itt kell feltenni és felvetni az alkoholizmus társadalmi jelentőségét. Az alkoholista, amíg a saját pénzét issza el, önmagát rombolja, korai halálát okozza, azt mondhatjuk, hogy ez az ő dolga, de korán felvetődik a közösségi probléma is, mivel elkölti a családjá pénzét és hozzátartozóit hátrányos helyzetbe hozza. Az alkoholista utódai gyakran szellemileg és testileg károsodottak és ezek a következmények évtizedekre a társadalomra is hárulnak, mivel a családnak és a társadalomnak kell eltartani, a károsodott utódakat. Az alkoholista gyakrabban szenved balesetet, halála előtt akár évtizedig is orvosi kezelésre szorulhat. Saját magának előidézte betegséggel évente sok 10 milliárd forintot vesznek el a társadalomtól, gyakran olyan emberek, akik fiatalok óta a társadalmi elvárásokat sohanem teljesítették. Érthetőbben fogalmazva, bizonyos emberek munkájukkal alig adtak a társadalomnak valamit, korán munkaképtelenné, beteggé válnak és évtizedekig élőködnének a társadalmon. Az egyéni passzió így lesz súlyos közösségi kérdés, amely az egész magyar társadalmat visszaveti.

Az elmondott súlyos szavakat kissé enyhítendő nem akarjuk azt állítani, hogy ivás minden formája tilos. Az emberiség ősidők óta ivott alkalmanként alkoholos italokat és ezeknek olykor kis mennyiségben jótékony hatása is lehet. A tudomány mai állása szerint egészséges férfiak 50 g, nők 30 g napi alkoholfogyasztást észrevehető károsodás nélkül elviselnek. A télen átfázott embernek egy pohárka töményszesz, a nyári izzasztó munkák közben és után néhány híg fröccs vagy egy nehéz nap végén gondúzónek, mondjuk nyugtató helyett egy pohár jó bor ne tagadtassék meg.

Az *elhízás* a leggyakoribb oka a többi rizikófaktor kialakulásának. A kövéreknél a magas vérnyomás öt-hatszor, a magas vérszirsint és a cukorbetegség, ill. koszorúérbetegség háromszor gyakoribb. Egy svéd vizsgálat szerint az infarktus veszélyeztetettség a derék és csípő körfogatának arányával van kapcsolatban az elhízottaknál, függetlenül a többi rizikófaktortól. Ha a has körfogat meghaladja a csípő körfogatot, ötször gyakoribb az infarktus és az agyvérzés. Az elhízás magas vérszirsint nélkül is árt a szívnek, s szívéletlenségre, koszorúér görcsre hajlamosít. Hazánkban mintegy 3 millió kövér ember van. Már 5–14 %-os testsúlytöbblet is 22 %-os, a 25 %-os elhízás 75 %-os halálozásnövekedést jelent. Idéznék itt egy régi versikét: „Aki mindig csak azt nézi, hol néz ki egy jófalat, megfogja a halál hamar, mint a halász a halat.”

Mindent lehet enni, csak módjával és kellő változatossággal. Nem fogadom el a kövérséget sorscsapásként, leküzdhetőnek és leküzdendőnek tartom. Az elhízás életesélyt csökkentő hatását bizonyítják a tapasztalatok, miszerint 70–80 éves kor fölött már alig látunk kövér embert.

A *magas vérnyomás* is elsőrendű rizikótényező. Hazánk felnőtt lakosságának mintegy 10–15 %-a magas vérnyomású, miközben fele nem is tud róla, s az ismert magas vérnyomásúak fele nincs megfelelően kezelve. A magas vérnyomás mindenképpen kezelendő, mert tartós fennállása, maradandó szervi elváltozást eredményez. A kövér betegek lefogyasztandók, a sófogyasztás korlátozandó. Ezen túl a rendszeres gyógyszeresedés megfelelő ellenőrzés mellett, akár évtizedeken keresztül is szükséges. Megemlíteném Goethe véleményét. „Hogy az ember meddig él, azt az Isten határozza meg, de abba hogyan él a jó orvosnak is fontos szerepe van.”

Cukorbetegség. Hazánkban mintegy 350 ezer cukorbeteg van, s még kb. ugyanennyi embernél lehet kimutatni cukorbetegség hajlamot. Az inzulin felfedezése, 1920. óta, ezek a betegek évtizedekig életben tarthatók. A betegség legnagyobb problémája ma nem az inzulin hiány, hanem az, hogy a fennálló anyagcserezavar hajlamosít érlemeszedésre és véralvadékonyság fokozódására is. A kisebb agy, szem, szív, vese, végtag erek elmeszesedése igen súlyos elváltozásokat hoz létre. A cukorbeteg jelentős része kövér és a betegség azért alakul ki, mert a hasnyálmirigy a megnövekedett inzulin igényt nem tudja teljesíteni.

Elsőrendű rizikótényező a dohányzás és magas vérnyomás mellett a *magas vérkoleszterin szint* is. Szerepe már, mintegy fél évszázada ismert. Sok vizsgálat bizo-

nyította, hogy minél több állati eredetű ún. telített zsírt fogyaszt egy népesség, annál nagyobb a koleszterin szint és annál gyakoribb közöttük az érlemeszesedés és ezen belül a szívkoszorúérlemeszesedés. Ahol hagyományosan olajjal főznek, a civilizációs ártalmak ellenére alacsonyabb a lakosság átlagos koleszterin szintje és az infarktus okozta halálozás is. Hazánkban sajnos a zsírfogyasztás igen magas, évi 32 kg s ebből 23 kg sertészsír. Ehhez jön még a szintén állati eredetű zsír, amit elsősorban a húsokban fogyasztunk el, és ennek mennyiségét 18 kg-ra becsülik. Tehát a zsírfogyasztás, évi 50 kg körül van. Sajnos még az elfogyasztott szénhidrátok egy részéből is a szervezetben zsír, elsősorban triglicerid keletkezik. A magas triglicerid szint a védőfaktor szint csökkentésével szintén hozzájárul az atherosclerosis rizikójához.

A közvélemény a stresszt tartja legelső rizikófaktornak. Szerencsére ez nem így van, hiszen a feszített élettempó mellett nem sok esélyünk lenne a túlélésre. A statisztikák szerint a finn favágók körében több az infarktus, mint az amerikai menedzserek között. Ha viszont már az érlemeszesedés kialakult egy konkrét stressz állapotnak szerepe lehet a koszorúér trombosis közvetlen kiváltásában. Számos országban a megelőző rendszabályok hatására az infarktusok száma csökkent, de a stressz állapotok száma biztosan nem.

Mozgásszegény életmód. Kedvezőtlenül befolyásolja az elhízást, a vér koleszterin és védőfaktor szintjét, valamint a cukorbetegséget is. A napi fizikai munka, vagy ennek megfelelő sport, mozgás feltétlenül szükséges az emberi élethez. Tehát a munka nem csak nemesít, hanem éltet is. A fizikailag is aktív ember testileg és lelkileg biztosan egészségesebb és tovább él. az idősebb korban ez különösen hangsúlyozandó, mert aki – abbahagyja megszokott életvitelét, hamarabb elnyomorodik.

Az *öröklés* adott dolog, amelyen nem lehet változtatni, de azon igen, hogy ki-nek családjában fiatal korban infarktus fordul elő, még jobban odafigyeljen az étkezésre, testsúlyra és a többi rizikófaktorra.

A rizikótényezők birtokában egy tudományos alapon álló házassághirdetés így festene: Megismerkednék házasság és továbbszaporítás céljából olyan normál testsúlyú, normál vérzsír szintű, normális vérnyomású, nem izgulós típusú, nem dohányzó, mozgásaktív nővel, akinek szüleinél atherosclerosis rizikótényezők, veleszületett rendellenességek, daganat, elmebaj nem fordult elő. Ez persze olyan, mint a viccben az ideális férj, aki nem iszik, nem dohányzik, nem kártyázik, nem udvarol és nem létezik.

Az *öngyilkosságok* számában hazánk még mindig előkelő helyet foglal el. Az 1950-es évek elején az öngyilkosságok száma alacsony volt, ezután ismét emelkedni kezdett 1984-ig, majd azóta lassan csökkent. Jelenleg a szovjet utódállamok egy része már megelőzött bennünket.

A *bűnözés és erőszak* a világon 4 millió áldozatot követel évente és sajnos az utóbbi évtizedben nálunk is rohamosan terjed. Ha a szaporodó baleseteket is ide-számítjuk, a halálozásban igen előkelő helyet foglal el –7,5 %. Itt említést kell tenni a televízió és videofilmek elsősorban a gyermekeket, de a felnőtteket is durvaságra,

brutalitásra, bűnözésre nevelő hatásáról. Hivatkozom itt Beethoven mondása, idézem: „A javakat, gazdagságot meg lehet szerezni, de erkölcsi érzéseket idejekorán kell a gyermekbe oltani.”

Gyógyszert *kábítószerként* szedők évtizedekkel ezelőtt is voltak hazánkban, de az igazi drogfogyasztás az utóbbi évtizedben terjed. A nyugati társadalmakban ez jelentős probléma és nálunk is az lesz, hamarosan. Erre érvényesek az alkoholizmusnál elmondottak, de a szervezet tönkretétele még látványosabb. A társadalmi kihatásai jelentősek.

Szólok még néhány szót az *elmebetegségekről*. Ezek száma, mintegy 130 ezer. Ezek eltartása és gyógykezelése nem kis terhet jelent a társadalomnak. Egyrészt az alkoholisták köréből kerül ki. Ez a szám nem tartalmazza a szaporodó depressziósokat és kedélybetegeket. Az életkor meghosszabbodásával az időskori elbutulások száma is növekedni fog. Az öregek ellátása is növekvő gondot jelent, de a munkában megöregedett emberek gondozása, kezelése, ellátása minden társadalomnak kötelessége. Vegyes érzelmeim vannak a fiatalon, saját szenvedélyük következtében elbutult, testileg, lelkileg leromlott emberek ellátási kötelezettségét illetően.

Az emberi társadalom történetéhez tartozik, hogy mindig vannak benne normaszegő, devians viselkedésű egyének. A deviencia típusai a bűnözés, alkoholizmus, narkománia, öngyilkosság, nem szervi mentális betegségek. Az ember alapvető természetéhez tartozik, hogy nem vagy nem tökéletes közösségi lény, állandóan lázad a közösség ellen, amelyben mégis élni kényszerül. A társadalom fejlődése szempontjából szükség van a számára látszólag káros devienciára is. Nagyobb gyakorisága viszont a társadalom működését veszélyezteti. Nem tudni, hogy az emberiség történelme folyamán szétesett, eltűnő társadalmak hanyatlásában játszott-e, ha igen mekkora szerepet a deviencia elhatalmasodása. Magyarországon gyakoribb a deviencia, mint a szomszédos országokban, ill. korábbi történelmi időszakban.

A magyarságra jellemző volt a munkaszeretet, szorgalom. Az elmúlt 5 évtized alatt ez sajnos megváltozott. Sok a műveletlen földterület, elhanyagolt, elpusztult gyümölcsös stb. Mindenki rokkantnyugdíjas akar lenni és ostromolják a fiatalok is az orvosi bizottságokat, csak éppen azt nem tudom, hogy ki fogja megtermelni a nyugdíjukat. A tétlenség az élet és kórtani szempontból testileg, lelkileg nagyon veszélyes dolog és nem kívánatos következményei vannak. Figyelemre méltó Columella bölcs megállapítása, hogy „A semmittevés gonosztevéssé tanítja az embereket”.

Van még a magyarságnak több furcsa lélektani sajátossága nevezetesen, hogy nincs egy akaraton, széthúz s saját fajtája helyett többre tart egy idegent. Ezek a történelem folyamán is végigkísérték. Pedig egy tehetséges nép, egyakaraton igen sokra vihetné. 500 év óta nem volt olyan lehetőségünk, hogy sorsunkról dönthessünk, most igen, de attól tartok, hogy nem jól élünk a lehetőségekkel. Idézem itt Arany Jánost „Élni fog a

nemzet, amely összetart, kit önvédke meg nem hódít, nem hódítja kard.” Az emberi kapcsolatok igen meglazultak családban és közösségekben. Pedig ez az összetartó erő igen fontos lenne az anyaországban és a környező országokban egyaránt.

Az elmondottak alapján a magyarság jövőképe nem éppen rózsás. A történelemben már számos nép eltűnt, beolvadt. Ez lesz-e a mi sorsunk is az elkövetkező 1–2 évszázad alatt? Ha a tendenciák így folytatódnak, sajnos könnyen lehet.

Györffy Dezső

ÖNÉLETRAJZ

A szubjektivitás fékjének szabad utat engedve talán könnyebb egy gyermekmesét megírni, mint egy objektív elváráshoz igazodó önéletrajzot. Pedig, ha jól meggondoljuk, mindnyájunk egyéni élete – legalábbis magunk számára – a gyermekmesénél is csodálatosabb titkokat rejtget. Miért mese? Vajon nem feltevésekbe burkolva ismerjük-e a magunk, a Földgolyó, a Világmindenség keletkezését? Nem véletlen-e, hogy költő korunkban is így látja önmagát, az embert: „Vagyok, mint minden ember fenség, északfok, titok, idegenség: lidérces messzefény.” De mesebeli titok a Földgolyóra zárt ember számára a Világmindenség végtelennek ismert mérete is, melynek napszerű csillagainak bolygóin emberhez hasonló lények jelenlétet tételez fel, és hogy a Világmindenség égi környezetének megszemélyesített sugárzó energiái a hívő ember számára a „ki-egyensúlyozó szeretet” energiáját is közvetíti. Mindezekre gondolva nem mesebeli titok-e az emberi élet? Igen, keveset tudunk! A hatalmaskodó, büszke homo sapiens csak ennyire vitte volna?...

Azért az „egyszer volt, hol nem volt”-tal kezdem én is életrajzom, ahogy számomra a sors vagy örökölt génkombinációm e titokteljes Földgolyón kijelölte.

Most 86 éves vagyok, talán legidősebb helybeli pedagógus. Nemzetünk történetének a Ferenc József-i korszakkal kezdve minden változását – jót, rosszat – át kellett élnem. A 20. század minden lényeges szellemi áramlata is érintett. Átéltém két világháborút, két szocialista forradalmat, két „ellenforradalmat”, de velük párhuzamosan ízelítőt kaptam a romanticismusból, realizmusból, naturalizmusból, impresszionizmusból, expresszionizmusból, kubizmusból, szocialista realizmusból, avantgardizmusból, szürrealizmusból stb., mert több mint húsz évig tanítottam művészettörténetet. Ez az oka, és mivel a század első évében, 1901-ben születtem, hogy az emberi morál és a magyarság létküzdelmének ingatag mérlegén a 20. században sok élet- és emberismeretet, következtetést raktároztam fel emlékezetemben.

Hogy hol születtem? Nem „a bakonyi erdő közepében”, de a mellette fekvő Káli-medencének tényleg a közepén, Köveskál községben. „Köveskál a régi latin oklevelek szerint a kereszténység felvétele után egy szent életű emberről Szent Vitus Kál-ja nevet kapott. Feltehető, hogy később, lakosainak és protestáns hitre való áttérése után vette fel először a Köves Kál-ja”, majd a mai leegyszerűsödött, Köveskál nevet.

Birtokos, kisnemesi, református családból származom, melynek a többi Györffy, Pálffy, Fábián és Bodor családokból létesült nemzetsége időnként egy-egy ügyvédet, fő- és szolgabíró, jegyzőt, tanárt és orvost is bocsátott a közéletbe. Néhány közvetlen gyermekkori és az idősebbektől vagy oklevelek által közvetített emlékem és értesülésem is van családomról és nemzetségemről. Dédnagyapám szobájában egy külön-talpon álló fegyvertartó fogas volt, rajta függött két vadászfegyver és két régies kard. Róla nekem is önkéntelenül Petőfi költeményének célzása jut eszembe: „Őseinknek véres kardja fogason függ, rozsdá marja. Rozsdá marja, nem ragyog. Én magyar nemes vagyok.”

De őseimnek más lelki beállítottságát tükrözi szülőfalumnak vidékünkön legnagyobb református temploma, tornyán az 1769-es évszámmal. Az évszám Mária Terézia korára utal, amikor is a protestánsok csak különleges engedélyhez kötött helyeken építhettek templomot. Mária Terézia korában miért kaphattak a köveskáli református nemesek különleges engedélyt ilyen nagyszabású templom építésére?... Benne Mária Terézia hálás gesztusa jutott kifejezésre, amiért uralkodása kezdetén sok ellenségtől szorongatva a pozsonyi várban a magyar rendek fegyveres támogatását kérte, melyre a magyar nemesség „Vitam et sanguinem!” kiáltással a segítséget megszavazta. Mária Terézia úgy érezte, hogy az orosz és francia szövetségesek mellett a magyar segítségnek volt döntő szerepe trónja megmentésében. Feltehető, hogy köveskáli nemesek is részt vettek a hadműveletekben, így az ő és a „magyar lovagiasság”-nak is szimbóluma szülőfalum temploma, mely jelenleg is a legmonumentálisabb templom az egész Káli-medencében.

De annak idején még Kossuth „regiment”-jébe jelentkezett rokonaim közül egy András nevű ük-nagybátyámról is meg kell emlékezni, aki, mint főhadnagy a branyiszkói ütközet és a tavaszi hadjárat után Buda várának ostromában vett részt. A császáriak a vár falához támasztott létráról lőtték le. Szülőfalujától távol, valahol a budai temetőben pihen. Kocsin Budára utazott édesanyja már csak kardját, naplóját és gyűrűjét tudta hazavinni. Most ezek idézik emlékét és a családban egy-egy „András” nevet kapott késői utód.

Ha a Káli-medence 8 Kál földrajzi nevének és Harka dülőnévének tényét párhuzamba állítjuk Constantinus bizánci császár történelmi adataival, mely szerint volt egy Kál nevű honfoglalás kori törzsfő, aki amellet a kharka nevű legfőbb bírói méltóságot is viselte; akkor a történészekkel együtt nyilvánvaló lesz előttünk, hogy a stratégiailag is nagyon előnyös helyzetű Káli-medence Kál kharka nemzetségének településhelye volt. Mivel egy 14. század elejéről kelte-

zett oklevél adata szerint a káli nemesek ősei már Szent István kora előtt is nemesek voltak, azért őket a Kál-nemzetség egyik ágazatából származó utódoknak tekinthetjük. Nemcsak a családokban tapasztalható enyhe mongoloid rassz-jelleg is bizonyosság még erre, de a közös nemzetségbe tartozó családok birtokainak még a múlt rendszerben is felismerhető szomszédos fekvése, vagy egyes birtokaik Kál névvel jelzett dűlőben feküdtek, például Sásdikál romja a mi családunk földterületére esett.

A földtan és földrajz röviden hogy indokolja a Káli-medence előnyös stratégiai adottságait a honfoglalás korában? A medencefenék meleg tengerből kiemelkedett kéregdarab. Déli pereme egykor kis szigetként ugyancsak tengerből emelkedett ki. A többi oldalon vulkánikus hegyek szegélyezik: bazalttakarók vagy szép bazaltkúpok. Majdnem zárt medence. Keleti kapuja közelében a Várhegy neve igazolja, hogy itt egykor egy erdőbe rejtett földvár védelmezte az ellenségtől a medence lakosságát, talán éppen Kál-kharka nemzetségét.

Tehát geológiailag tengert és változatos vulkanizmust, történelmileg pedig a honfoglalást idéző tájon születtem, melynek hitelét pogány sámáni szertartás helynevei: Bódi forrás, a Bé-kő, a Becs-kő és a Fekete Bács neve is támogatja.

Születésemről anyám elbeszélése alapján csak annyit tudok, hogy egy Steinerné nevű, zsidó származású – akkor bábának mondott – szülésznő segített az újvilágra, és hogy Pálffy Károly és felesége lettek keresztszüleim, hogy Földes tisztelendő úr öntötte fejemre a keresztvizet. Mivel nagyon fiatal kisgyerekkoromban skarláton estem át, talán ez indokolja túlságos érzékenységemet és bénító gátlásoktól akadályozott nehéz életutamat. De ha arra gondolok, hogy akaraterős anyám mindent megpróbált, még a pesti kórházban is többször megfordult csecsemő kisfiával, akkor úgy érzem, hogy döntően neki köszönhetem, hogy életben maradtam, hogy önéletrajzomban őt meg kellett idéznem.

Iskola előtti gyermekkoromról csak néhány emlékezetemben felvillanó képpel utalok.

– Nemcsak a torzonborz teknős, de a falusi muzsikus cigányoktól is félttem. Még most is jól emlékszem rá, mikor a szőlőhegyen muzsikájukat meghallottam, messze tőlük a szőlőtőkék közé rejtőztem, de félttem a német – nálunk „trottyosok”-nak mondott – trombitások zenéjétől is. – Nyári reggel felébredve nagyon élveztem az udvaron dolgozó cséplők „szép” négyes ritmusát. Bátyámmal mi is csináltunk csépet magunknak. – Éjszaka néha a „patró” kiáltása ébresztett fel hangos deklamáló versével: „Hallod-e te háznak ura Tizenkettőt ver az óra. Tűzre, vízre vigyázzatok, hogy semmi kárt ne valljatok?” – Lovaink jóllaktak már, hátrahátra nézegetnek. Mikor az istállóajtóban meglátják a kocsist a két vízzel telt „piti”-vel, hirtelen csodálatos örömmel harsan fel nyerítésük, mintha emberek nevetnének. Most is rezonálok e kisgyerekkori élményemre. Nem tudom, talán keletről hozott atavizmus, hogy az állatok közül a lovat szeretem legjobban. Mint gyermekkoromban valóságban, úgy néha álmomban is lovagolok a „Büszke” nevű gyerekkori lovunkon... – Gyerekkoromban egyszer voltam hadvezér is. Bátyám

huszárcsákót és piros sallangos fakardot csinált nekem. Mikor a kis falusi gyerekek meglátták fejemen a piros csákót és kezemben a sallangos fakardot, mindig többen és többen vettek körül, ők is hozták a fakardjaikat. Egyszer csak azt vettem észre, hogy lovon, botparipán ülök, és mint hadvezért egy 15–20 falusi gyerekből álló fegyelmezett kis hadsereg követ harcrakész kitartott kardokkal. Bár akkor is büszkeség töltötte el lelkem, hogy huszárok hadvezére lettem, de most visszagondolva mégis mivel magyarázható, hogy huszárcsákóm látása milyen spontán engedelmességet, katonás fegyelmet váltott ki falusi játszótársaimból? Erre csak azzal felelhetek, azzal a hagyományunkkal, ami népünk érzésvilágában a huszárokról korunkig él. Hogy még jobban kiemelhessem: azzal az érzéssel, ami Petőfit János vitéz megírására, ami Kacsóh Pongrácot azonos tárgyú zeneművek megalkotására készítette. Hogy valóban élő hagyomány volt, azt az alkotások csodálatos fogadtatása indokolja. – Egyszer egy kis társammal – zsebünkben pirostojással – a „Húsvéti domb”-ra mentünk. Ott véletlen kamaszgyerekek közé kerültünk, husággal a kezükben szinte körülvettek – bennünket. Mi pirostojásainkat elővettük, összehasonlítottuk, aztán féltve zsebünkbe rejtettük. De váratlanul az egyik kamasz zsebünkre nagyot ütött. Reccs! – a tojás eltört. Mikor aztán zsebünkbe néztünk, a kamaszok éktelen hahotában törtek ki. Már-már könnyekre fakadtam, mikor az egyik kamasz üvöltve kiáltotta: „Ne sírj, ne sírj! Hisz ez csak húsvéti ’kókányolás!’” De mikor aztán a pukkadózó kamaszok arcára tekintettem, hirtelen megfeledkeztem a sírásról, velük versenyezve én is hahotázva kiabáltam: „Hiszen ez csak húsvéti kókányolás!”

Hogy mi a „kókányolás”? – nem tudom, csak sejtem, hogy húsvéti gyakorlata valami pogány világban a tavaszi természetébredést hirdető negatív morállal való bemutatás. Mert ezt a feltevést egy gyerekjátékunk is bizonyítani látszik, melyben fakampóinkkal egymás lábát elkaptuk, és jót neveltünk, mikor az a földre hupant. Ezt a játékot is „kókányolás”-nak mondtuk, melynek lényege szintén orvul végrehajtott támadás. Hogy melyik keleti szellem népi hagyománya aktiválódott, azt itt részletesen nincs módomban bizonyítani. A *kók-ány-ol* szót „kók-” töre, és „-ány” főnévre, „ol” főnévképzőre és igeragra bonthatjuk. A *kók* tő tudom, igazolni – például Kuku nór –, itt jelentése: „kék, Ég, Égisten” lehet, a kók, kak, kik, kék variáns Kók-a, Kak, Kik, Kék, Kék-es magyar helynevekből, a kük és kók pedig főként a török nyelvekből ismeretes. Tehát a keleti „égtisztelet” főistenének nevét – feltehetően Kóka és Kók alakban – a Kál-nemzetség hozhatta vidékünkre, hogy ott a keresztény idealógia felvétele után ő az ijesztő szellem rangjára süllyedjen le.

De más ijesztő szellem nevére is emlékszem. Mikor egyszer egy kis cseléd-lánnyal egy képes újságot nézegettünk, fordítás után ámulva egy csúnya szakállas emberre mutatott. „Jaj, itt a Bákász!” – kiáltott fel. „Ez viszi el a rossz gyerekeket!” – toldta meg. Akkor én is ijesztő szellemnek hittem. De most már inkább vízi növények rejtőzött – félig még sámán – halász-vadásznak gondolom, kinek „pákász” neve a népnyelvben p-b hangcsere következtében ijesztő „Bákász” névvé

változott. A fenti tényekre gondolva: a sámánokat és regösöket a keresztény vallás nagyon korán kiszorította a Káli-medencéből a nyugattal szembehelyezkedő Kál és Bulcsu kharka birtokáról, mit a keresztény szentekről elnevezett községei és román, átmeneti és gótikus stílusban épített – már a 13. században misét szolgáltató – templomai nyilvánvalóan bizonyítanak. Még egy otthoni emlék gépesített korunk hajnalhasadásán. A század első évtizedében falunkban csak néha-néha jelent meg egy-egy átsuhanó autó. Itt különleges szenzáció volt. Garaboncot sejtetve berregés és gomolygó porfelhő már messziről jelezte jövetelét. Gyerekek rohantak ki az utcára és lélekszakadva, üvöltve kiabálták: „Motoor! motoor!! motoor!!!”. Mai túlgépesített korunkkal ellentétben olyan csodafélének tűnt fel nekünk, hogy ló nélkül ilyen gyorsan futhat egy kocsí. Most pedig azon kell meditálnunk, hogy fel mer-e lépni valaki a világ autó állományának gátlástalan szaporítása ellen.

Szülőfalum református elemi iskolájába jártam. Egy tanító 60 gyermeket tanított – legfeljebb egy nagyobb diák segített neki – például az egyszeregy és számtanon kívül alig maradt ideje a többi tárgy elmélyítésére, ami természetszerűen felületes, bemagolt tudásra vezetett. A bemagolt anyagnak voltak olyan részletei, melyeknek tudás- és nevelési értékeit igazán csak felnőttkorunkban ismertük fel.

A tanító életstílusa külsőségekben sok tekintetben még a táblabíró világ jellegzetességeit tükrözte. Bent az iskolában hosszú szárú pipát, pipaszurkálót, „pököládát”, kendőszerű zsebkendőt és fenyítő pálcát használt. Ha tüsszentett, mind a hatvan tanuló ajkáról harsányan csattant fel: „Kedves egészségére váljéék!” – éneklésszerűen hosszan megnyújtva a mondat végét. A tanulók sorbanállásban kifejezett értékrendjét legtöbbször szüleik vagyoni és társadalmi helyzete határozta meg. Ha valaki jobban tanult, „levetette” az előtte állót – vagyis helyet cseréltek.

A régi iskola – korunk haladónak mondott iskolájával szemben – az olvasásban a fokozatos induktív módszert alkalmazta, a számtanban pedig az egyszeregy biztos tudását követelte meg. A gyenge képességű tanulók kivételével „szótagolva” második osztályban mindenki folyékonyan olvasott, viszont egészségi szempontból szűk tantermeivel, palatábla használatával, annak nyállal való letörlése miatt sok kívánni valót követelt. Ha más módszerekkel is, de a régi iskolában is olyan nevelési elveket igyekeztek meghonosítani, melyek a társadalmi élet fennmaradásának és egyensúly keresésének ősidőktől kezdve morális és feszültségoldó alapjai voltak. Itt nemcsak a tűzparancsolatra és a kompromisszumokat oldó emberi szeretet gyakorlására, de a materiális természettel való kapcsolatunkra, annak józan, tárgyilagos értékelésére is gondolok. Nem mondtuk, hogy „átalakítjuk a természet”, de már azt is tudtuk, hogy az „anya-természet” az úr, az elbizakodott ember engedelmeskedik – vagy megbűnhődik. Nem véletlen, hogy az „anyag” szó fogalmát az „anya” szóból vezették le, de az sem, hogy a tudományos és társadalmi elméleteket az „anya-természet” mindig ellenőrzi.

Még valami: ...pálcát használt régi tanítóm. Itt szerintem egy korunkban tabuszerű kérdéssel kell szembenéznünk. Éspedig, hogy a pedagógus alkalmazhat-e testi fenyítéket? Erre csak kérdéssel tudok válaszolni: vajon a múltban a vallások,

forradalmak és korunkban a nációk idealógusai meggyőzéssel tudták-e kényszeríteni összes ellenfelüket akarataik végrehajtására? Nem! Nemcsak azért, mert a költők – például a mi Madáchunk – megrázó képekben tárja elénk a természet által belénk oltott ösztönök és a társas morál istenivé magasztosult követelményeinek szélsőségekre ingadozó vagy egymást kioltó vonzását, de a biológia variációs törvénye is döntő materialista érvet szolgáltat számunkra: minőségi és mennyiségi szempontból más és más génkombinációt örökölünk. Ezért szokták mondani: minden felnőtt, de minden tanuló is „külön világ”. Visszatérve régi tanítómra: ő csak akkor választotta a testi fenytést, ha minden jóindulatú figyelmeztetés már csődöt mondott, ahogy a bíróság is az ön- és társadalomellenes felnőttekkel szemben kénytelen azt alkalmazni. Tehát korunk embere a pedagógiában és társas életben állandóan ható biológiai ellentéteket „áhumanizmusból” nem akarja észrevenni, de a háborúk tömegmészárlását és az egyetemes életet kioltó atomfenyegetést a hatalmi versengés démonikus érzése fenntartotta.

Másoktól hallottam, hogy öreg tanítóm, Kun bácsi kővágóörsi új lakásán idegennek érezvén magát, elindul a falu szélére. Megáll a Kőháton és néz Köveskál felé, hol több mint félévszázadig dolgozott, hol majdnem mindenkit ismert. Keresi falunk világosan derengő foltjában azt a magasan kiemelkedő templomot, ahol a református hívekkel együtt olyan sokszor buzgón énekelte el kedves zsoltárát, a „*Te benned bíztunk eleitől fogva...*” szép éneket. Elképzeli a falu utcáját, melyen a „*Kossuth Lajos azt izente...*” közös varázsától megittasodva március 15-én háromszínű zászlók lobogása közben, cigánybandától kísérve végigvezette tanítványait. Most itt idegen községben kell élnie, mivel Köveskál megfelelő nyugdíjas lakást nem tudott biztosítani számára. Nekem is fájjt jó tanítóm sorsa, de Trianon után falunk mindig szegényebb lett, anyagilag családomban is a mélypont felé haladt.

Ez az időszak az első világháború és az első szocialista forradalom után nemcsak a „hárommillió koldus”-t, de „Trianon”-t is eszembe juttatja, amikor „Nyugat” politikai és gazdasági gúzsbakötésre ítelt bennünket, „Kelet” pedig nem tudott segíteni rajtunk. Ugyanis „hárommillió koldus” mellett – kevés ügyeskedőt leszámítva – a magyarságnak majdnem minden társadalmi rétege csak a vegetálást biztosító gazdasági romlásba süllyedt. Akkor úgy tettük fel a kérdést: mi az oka, hogy mi a Nagyhatalmak vetélkedésének és barátai rokon- vagy ellenszenv szerint való megválasztásának vak eszközei vagyunk, mégis mi „bűnhődünk” legjobban a kis nemzetek közül? Hiába cseréltük fel egykor a keleti sámánizmust a nyugati kereszténység igazság súlypont moráljával, senki sem segített rajtunk: Trianonban a válogató „racionalizmus” győzött. Miért? Úgy éreztük: itt idegenek vagyunk, magunkra maradtunk...

A magunkra maradottság érzését tükrözték nemcsak az agyonhordott ruhák, rossz épületek, a bebiztosított épületek felgyújtása, mitöbb a menekülés, ha lehet a disszidálás, esetleg öngyilkosság stb. Az is nyilvánvalónak látszott, hogy a megalázó szegénység fojtogatásával együtt ezt a tájat az egyetemes kultúra súlypontjának

érintése megint kikerüli: a világ megismerésére irányuló természetes kíváncsiságunkat el kell fojtanunk.

Magunkra maradtunk.

De azért úgy éreztük, hogy ahonnét elindultunk messze keleten lehetetlen, hogy Kőrösi Csoma Sándor érzéseivel fölfegyverkezve még a vogul-osztyák rokonainkon túl keletebbre ne találjuk meg nagy számú, nagyrészt ősi műveltségű rokonainkat. Még, ha a finnugor nyelvészek berzenkednek is, hogy a MTA Kiss Hazincsiang tartományába már a második kutató expedíciót küldi.

A középiskolát a Pápai Református Gimnáziumban végeztem. Itt éltem át az első világháborút, a 19-es forradalmat, majd a Horthy-korszak kezdő időszakát. Apám a szerb harctérre ment, anyám pedig velem és Zoltán bátyámmal együtt Pápára költözött, majd jóval később két húgom is követett bennünket. Otthon a legszükségesebbeket kocsira rakva, egy félig részeg orosz fogoly a cigány támadástól veszélyes nyirádi erdőn keresztül szállított bennünket Pápáig. Itt megfelelő lakást nem kaptunk. A nagyobbik szobát diákoknak adtuk, a kisebbik szobában pedig a hely szűke miatt nekem egy ideig az asztalra kellett ágyat vetni. –Anyám hazai birtokunk jövedelméből és diáktartásból biztosította életünket. A városi és a gimnáziumi élet először nehéz alkalmazkodást diktált, később megszoktam szépségeit és nehézségeit. Feleltetéskor „lámpalázom” fokozatosan csökkent. Már első osztályban tornaórán – mivel a fekvőtámaszt legtöbbször csináltam meg – előtornász lettem, de mászásban is első voltam, a kérdve-kifejtő magyar órákon is jól szerepeltem. De legjobban szerettem rajzolni, már első osztályban lemásoltam Ferenc József arcképét akvarellben. Ebből később is minden osztályban első tanuló voltam, nyolcadikban legjobban rajzoló-festő tanulónak tartottak az iskolában. Általános osztályzatom megfelelt a mai „négyes” fokozatnak.

A festészetben szárnyalásomat nagymértékben emelte, felfokozta, hogy itt Pápán éltem át a legisztább diákszerelmet Ihász Rózsi varrólány iránt, aki – ha még él – néhány ajándék festményemre és osztálytársaimtól kísért szerenádomra gondolva talán rossz emlékkal nem gondol rám.

Még két diák – két pápai osztálytársam – emléke is mély nyomot hagyott életemben: Berkes Laci és Edelényi Gyszié, akit családjától kapott beceneve szerint „Muki” néven is szólítottunk. Egyszerűen: igazi jó barátaim voltak. Hosszú életem folyamán sok-sok emberrel volt dolgom, de azóta ennek a tiszta baráti összhangnak rezonanciáját nem éreztem soha. Ha barátot nem találnék, ma is az vigasztalna: ők nem hagytak el, de nem is hagynának el soha.

Laci egy uradalmi tisztviselő, Gyszi pedig egy kisnemesi eredetű vendéglős fia volt, előbbi mérnök, utóbbi kórházi főorvos lett. Már nem élnek. A múltat felelevenítve, együttvagyunk egy érettségi előtti bakonyi kiránduláson. A bakonyi bükkerdőben figyelem a sínek között trappoló ölfa szállító lovat, hallok a meredek oldalon a tőlünk megriadó gímszarvas robaját, a sötétben az egyik fán Mózes csipkebokrát idéző világító baktériumok „misztérium”-át érzem. De baráti érzés összekapcsol velük most is, mint egykor a pápai osztályteremben, mint trombitás-

koromban a diák-századi masírozáskor, egyetemista, diplomás és újházás koromban. Bizonyára ők is megérzik, hogy most én is a régi feledhetetlen lelki rezonanciával gondolok rájuk ott a pápai temetőben, talán egy pillanatra föl is élednek.

Érettségi után Pesten a Képzőművészeti Főiskolán sikeres felvételi vizsgát tettem. Csók mester növendéke lettem, új örömteljes élményekre vágytam. De jórészt a trianoni béke megaláztatásaival kapcsolatos családi eladósodásunkból származó kilátástalan jövőm alaphangulatát nemcsak barátságatlan tanulótársaim magatartása fokozta, de a Pápáról hozott hitet és művészi szárnyalást végképp megbénította. Csók mester teljesítményemet türelmetlen fölényességgel értékelő bírálata. E közönségben idegennek éreztem magam, egy év után a főiskolát ott hagytam.

A következő 1923–24-es tanévre a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karára iratkoztam be földrajz-természettudomány szakra. Itt nemcsak hasonló beállítottságú – részben dunántúli – kollégákra akadtam, de a professzorok nagy része is különösképpen fel tudta kelteni érdeklődésemet a választott természettudományok iránt. Már akkor úgy terveztem, hogy az egyetemen szerzett természettudományi ismereteimet majd felhasználhatom szülőfalum tágabb környékének, a Káli-medencének megírásában. Tanári szakdolgozatomat és később egy a tudományos irodalomban megjelent tanulmányomat tényleg a Káli-medencéről írtam, sőt még a képzőművészeti főiskolán szerzett mintázó tanulmányaim alapján szép fehér gipsz-domborművet is készítettem róla.

Itt az egyetemi természettudományos tanulmányaim folyamán figyelmem mindinkább tudományos kérdések kutatása felé terelődött. Úgy is mondhatnám, hogy az a szellemi feszültség, mely engem egykor a képzőművészet felé sodort, irányt váltva; tudományos problémák megoldására kényszerített; igen kényszerített, mint az eksztázisba eső keleti sámánt. Azért a tudományok mindazon ágát tanulmányoztam, ami a magyarság eredetének igazabb megoldásához még közelebb vinne bennünket.

A nagyon nehéz elhelyezkedési körülmények ellenére 1929-ben véletlenül mégis kaptam állást, Szikszón, magán polgári fiú- és leányiskolában. Szikszó nagyközség jellegű település volt, de az akkori Abaúj vármegye székhelye, szomorú emléket hordozta – mint Kassa utáni székhely – Trianon után szervezett csonka magyar vármegyéknek.

Tehát magániskola tanára lettem, ahol tapasztalatom szerint az adott körülmények között igazgatójának sok szervezési és vezetési gonddal kellett megküzdenie. Például néhány évi ottlétem alatt nyolcféle tantárgyat tanítottam, a polgári iskola osztálytermei több épületben voltak elhelyezve, a tanulónak időnként hurcolni kellett a padokat egyik épületből a másikba stb. Ezeket a gondokat tükrözte – persze a maga szemszögéből – Kremniczky nevű tanító velem közölt „szellemeskedő” nyilatkozata, mely szerint magániskolánk: „zug-iskola”. De könnyű volt neki a szellemeskedés az egyházi iskola biztos anyagi pozíciójából. A Szikszóra helyezett Abrudán nevű hadnagy nehezményezte, hogy a fiúknak nincs szakképzett tornatanára.

Mikor a tanítási munkába már jól belekóstoltam, egy váratlan esemény zökentett ki mindennapi életemből. Ugyanis egy vidéki városból csomagot kaptam, melyben egy leány, kinek udvaroltam, ajándékaimmal együtt összes hozzá intézett leveleimet visszaküldte. Mi lehetett –az oka? Mivel nemcsak Szikszón, de a leszegényedett országunkban másutt is olyan tapasztalatokat gyűjtöttem, hogy beláthatatlan ideig nem nőülhetek, azért leveleimet feltűnő érzelmi töltés nélkül kellett megfogalmaznom. Ez az esemény először árvassággal párosult szégyenérzetet, majd elkeseredést váltott ki bennem, végül lassuló fokozatokban meg tudtam győzni magam, hogy tovább nem érdemes, különösen akkor, mikor észrevettem, hogy a szikszói lányok között is akadnak olyanok, akik szívesen szóbaállnak velem.

Ezért is, de ettől függetlenül, jó emlékekkel kell visszagondolnom. Ő apjától örökölt különlegesen szőke északi rassztulajdonságaival fogva és anyjától örökölt, velem rokon keleties alkatánál fogva és csengő hangjával nem mindennapi jelenség volt.

Utána, 1932-ben egy Szikszón volt magasműveltségű kartársam az új, akkor pestszenzerzsébeti magán leánygimnázium tanárának hívott meg. Az ajánlatot örömmel fogadtam, mert a jól vezetett iskola a balatonhenyei menyasszonyom jó anyagi helyzete mellett biztos létalapot kínáltak, hogy elszegényedett országunkban végre megnősülhessek. Az esküvő 1936-ban meg is történt tantestületem szolidáris jelenléte mellett. Feleségem a tantestület és az iskola diákjai felé rokonszenvet tudott ébreszteni. De felmerülhet a kérdés, hogy emberismeret után miért éppen őt választottam. Mert ő származását, rassztulajdonságait, Balaton menti hagyományait és vallását tekintve nemcsak közelállt hozzám, de azon túl talán vidékünk legigézőbb hatású, legszebb lánya, ezért talán legirigyeltebb személye volt. hogy valóság volt állításom: az irigység keserű poharából nemcsak neki kellett túl sokat innia, de közvetve nekem is fenékgig ki kellett azt ürítenem. De rokonszenvelő delejes közvetlensége ma is él legalább húsz barátnője szeretetében, egy-egy megszólított kisgyerek mosolygó-kacagó válaszában, egy-egy ismeretlen falusi ember bizalmas köszönésében stb.

Országunk szegénysége a pestszenzerzsébeti tantestületet igénytelenségre, lemondásra, kötelességteljesítésre, munkára, egymás megbecsülésére, szeretetre nevelte, mit az iskola tanulói is átvettek, melynek hatását nemcsak a diáktalálkozásokról küldött levelek hangulati hőfoka bizonyítja, de az igaz baráti szeretet is, mely egykori igazgatónak Salgótarjánba költözött sógornőjével és leányával mai napig is összeköti családomat.

Főképp anyagi megfontolás következtében 1940-ben a Salgótarjáni Állami Gimnáziumban vállaltam állást. A kezdeti nehézségek után néhány évre jó lakást kaptunk és anyagi továbbgyarapodásunk biztosítottnak látszott. De a németek visszavonulása miatt a hadi helyzet annyira megváltozott, hogy biztonságosabbnak tartottuk, ha feleségem, Piroska kislányunkkal anyósomhoz, Balatonhenyére hazautazik. Nemsokára engem is behívtak katonának Budára a 10-es élelmezőkhöz. Innét 1944-ben megindulva Sopronon és Bécsen át a székely hadosztály maradvá-

nyaival az ausztriai demarkációs vonalig jutottunk. Haza nem jöhettünk, mert az oroszok a stokerai fogolytáborba irányítottak bennünket. Itt három hónapot töltöttem. Itt a gyenge koszt miatt szervezetileg nagyon leromlottam, testhőmérsékletem a normális alá süllyedt. Szabadulás után Sopronban megpihenve Balatonhenyén tartózkodó családomhoz utaztam, ahol feleségem karján újszülött Dezső fiamat először pillanthattam meg.

Mivel a háború miatt nehéz anyagi viszonyok közé került özvegy anyósom egész családomra kiterjedő támogatását tovább nem vehettük igénybe, elhatároztuk, hogy munkahelyemre, Salgótarjánba visszautazunk, ott új életet kezdünk. Nagyon nehéz és kockázatos vállalkozás volt, mert akkor Pestig csak a Balaton déli, somogyi oldalán közlekedett a vonat, meg olyan híreket is kaptunk, hogy ennek a vonatnak utasait orosz katonák megrabolják. Több csomaggal, hátzútsákkal, csecsemőjét karján tartó feleségemmel kocsin kezdve mégis kénytelenek voltunk elindulni a bizonytalan útra. Balatonmárián kaptuk meg a pesti vonatot. Egy világitás nélküli, sötét vonat végén tudtunk elhelyezkedni csomagjainkkal. A haladó vonatban egyszercsak orosz katonák támadtak meg, csomagjainkat elrabolták, a vészféket meghúzták, majd a vonatról leugorva eltűntek a sötét éjszakában. A csomagokban lévő összes pénzünket, felnőtt és csecsemőruhát, összes okmányaimat elrabolták. Hiába tiltakoztam magamból kikelve, hiába jajgatott feleségem karján tartva csecsemő kisfiát, könyörtelenek voltak. Mélységesen megalázottnak éreztem magam, hogy mint apa ellenállva nem védtem családomat a rablók ellen, de a fogolytáborban nagyon legyengült szervezetem és a túlterhelés miatt dőreség lett volna. Jóhiszemű voltam a támadókkal szemben, mert ez a rablás a fegyverszüneti szerződés megkötése után öt hónappal történt: életem legnagyobb szégyenének tartom!

Még ma sem tudok ránk kifejezőbb szót használni: Salgótarjánba, mint „koldusok” érkeztünk, egyetlen ruhában, még lakásunkat sem kaptuk vissza. Hálával gondolok vissza Orsi Károly kartársamra és feleségére, akik egy ideig befogadtak bennünket, élelmüket megosztották velünk, amíg szükséglakást utaltak ki számunkra az egykori csendőr iskolában. Ekkor mutatta meg feleségem igazán anyai hősiességét kis csecsemő fia iránt, aki nehéz táplálkozási körülmények között, egy ideig megszkott eszközök és bútorok nélkül, háromszor is váltott primitív szükséglakásban családtagos anyai ösztönnel meg tudta védeni kisfia életét és egészségét.

Az 1945-ös tanévet a régi gimnázium épületében kezdtem meg, majd átmenetileg a Rákóczi úti Általános Iskolánál dolgoztam. Annyiban előnyömre vált, hogy itt nyugodt iskolai légkörben élhettem, míg a gimnáziumban a Rákosi korszaknak ebben az időszakában a túlbuzgó haladó szellemű diákok értékelése tanáraik egzisztenciális helyzetét is nem egyszer veszélyeztette.

Négy év múlva – 1950-ben – Kmetyi Ferenc igazgatósága alatt a Madách Gimnáziumba kerültem vissza, aholis több igazgató-váltás után, Herold László idejében, 1965-ben mentem nyugdíjba.

Azóta a 22-ik évet töltöm nyugdíjban, pedig már két évvel azelőtt egy tanár társam felesége azzal a meglepetésszerű megjegyzéssel tisztelt meg, hogy „maga már

20 évvel elmaradt a világtól!” Nem vágtam a malomkereket hozzá, mint Toldi Miklós, mintha nem is hallottam volna... Pedig mikor nyugdíjas koromban azt a sok tanulmányt megírtam, nem az önfítogató csevegési és fecsegési vágy dolgozott bennem, de az a kíváncsiság, hogy annak a magyarságnak, mely ezen a földön, velem együtt oly sokat szenvedett, eredetét minél mélyebben megismerhessem. Igen, én még huszonkét éves nyugdíjas koromban is – üres csevegés helyett – ebben nem akartam elmaradni. „Elmaradtam”, mikor geológiai, ásvány-kőzettani, nyelvészeti, történelmi, néprajzi és beszéd zenei tanulmányaimat megírtam.

Legalább 21 kutató célzatú tanulmányt írtam, melyek közül jelentőségét mérlegelve itt röviden csak kettőt ismertetek.

Egyik a „*Sárkány védi kapunkat*” című néprajzi munka, melyben a hazai és erdélyi néprajzi kapuink keleti eredetében – mongol, kínai rokonságával – foglalkoztam. Ennek hitelét megerősítve egy tekintélyes régész-néprajzos professzor levelének idevágó részletét kell idéznem: „Úgy gondolom, hogy Kolléga úrnak sikerült szemléletessé tennie alaptételét, azt ugyanis, hogy a székelykapu a keleti kapuformák közé tartozik. Különösen irigylem azokért a felismerésekért, amikor egy-egy hasonló szerkezetre bukkan.” Itt e keletre mutató néprajzi munkámat azért említtem, mert annak komoly bizonyító jelentősége lehet a MTA által Nyugat-Kínába, a Hszincsiang-ujgur tartományba küldött expedíció kutatási feladatainak megoldásában. Ugyanis korunkban feltételezik, hogy egykor a magyarok ősei törzsszövetségben álltak – az uigurokkal.

A másik munkám egy 62 oldalas tanulmány, melyet már évtizedekkel ezelőtt megírtam, ellenőriztem, de különösebb visszhangot nem keltett. Legfeljebb két nyelvzenével foglalkozó hivatásos szakember véleményezése alapján „*Konkrét beszédzenei kutatási módszer*” címen 15 oldalra leegyszerűsítve egy vidéki folyóiratban megjelenhetett. Itt róla csak néhány mondatban adhatok ízelítőt.

Módszeremre épített konkrét tapasztalat szerint reflexek szempontjából alapvető zenei skála 8 hangja és a beszéd magánhangzós szótagjai – a szavak sajátos mássalhangzós hangelemeit leszámítva – megfelelő azoknak az egyszerű biológiai reflexeknek – a lélegzés, az ásítás, a tüszentés, csuklás, nevetés, sírás, szex, szeretet, fájdalom reflexeinek –, melyeken azonos párhuzamos élettani törvényszerűségek mutathatók ki. Leegyszerűsített megfogalmazásban: minden zenei hangnak és minden zenei beszéd-szótagnak egy-egy jól kimutatható, meghatározott szintű egyszerű reflex felel meg. Lényeg: a reflex-szint a hangmagassággal mindig törvényszerűen egybeesik. Ezért van a zenének – a beszéd gondolati tartalmával szemben – optimista vagy pesszimista érzelmi tartalma és szuggesztív hatása. Ezzel kapcsolatba hozható egy világhírű hegedűművész véleménye: „A zene csak akkor adja a teljes kielégülést, ha a teljes 'érzelmi ciklus'-on végig megy. Egyesek szerint a 'klasszikus érzelmi ciklus' a haraggal kezdődik, végighalad a gyűlöleten, a szereteten, a szexen, az örömen, végül a hódolaton.” Mivel az alapskála négy összhangzó C-dur akkordos és több egymáshoz viszonyított más diszsonáns hangokból áll, ezért a zenei összhang kellemes érzésben, a beszédösszhang pedig állító

mondatok kialakulására vezet. Viszont a diszsonáns hangok a zenében szomorú, fájdalmas érzeteket váltanak ki, a beszédben pedig tagadó mondatok dallamát kísérik. A „c” szintre emelkedő vagy eső egészszárlat a felkiáltó vagy kijelentő, viszont a befejezetlen érzetű félzárlat a kérdő mondatok befejezetlenségét indokolja. A többi kölcsönös törvényszerűséget a zene és beszéd között a „*Beszéddzenei kutatásaim*” című tanulmányomban írtam le.

Címén is megnevezett két fenti tanulmányomat szakkörökben csak kisebb visszajelzés követte, utána meg mély hallgatás következett, mintha meg sem írtam volna azokat. Az volt a benyomásom, hogy a szakemberek szokatlan témájuk miatt mintha mellőzték volna azokat, mintha a véleménynyilvánítás elől kitértek volna.

Hogy lelki feszültségemen enyhítsek, az ellenőrző „á” hegedűsípomat már évek óta lefekvés előtt párnám alá rejtettem, majd lefekvés után elővettem, megfújtam, hogy az éjszaka csendjében tudományos hitelét ellenőrizhessem. Sokoldalú kísérlet után a sípot mindig felszabadult érzéssel tettem le, mert mindig azt a következtetést vontam le: hogy a konkrét fizikai rezgés- és élettani törvények a legnagyobb személyi tekintélyű lektornál is biztosabban igazolnak engem.

Ezek után kérdezhetem, mi lesz, ha életemben végképpen nem kapok semmi – se jó, se rossz – visszajelzést munkáimról?

Erre más feleletet nem tudok adni, mint hogy képzeletben Ady bőrébe bújok, így a következő átélt érzések törnek fel belőlem is: „A Dunatáj egy bús villámhárító, félnépek és félemberek számára készített szégyenkaloda, hol a szárnyakat lenyesték...” Igen mi magyarok szégyenkalodában, lenyestett szárnyal hogy repülhetnének? Utána – a siránkozás helyett – megkérem hallgatóimat, hogy a legvégző konklúzió levonása céljából a verset tovább együtt mondjuk el. Vajon mi magyarok mik lehetünk itt Közép-Európában?

Dióhéjban röviden nekem ilyen földi élet „adatott”. De ha már „dióhéj”-nál tartunk – mivel a mesében minden lehetséges –, a „dióhéj”-at vegyük járműnek, például Noé bárkájának. Mondókám szereplői „dióhéj”-ba kerekedtek, a Küküllőn leereszkedtek. Holnap legyenek hallgatóim vendégei.

Ennyi volt, mese volt!